

Pregled izvoljenih organov ljudske oblasti

pokrajina	KNOO	ONOO	okrož. NOO	PNOO
Ljubljanska pokrajina	244	8	3	
Primorska	449	22	4	1
Štajerska	110	1		
Gorenjska	64			
Slovenija	867	31	7	1

Delo, ki ga je avtor opravil z njemu lastno minucioznostjo in sistematičnostjo v uporabi vseh virov (kar 1400 referenc), predstavlja temeljno delo iz zgodovine volitev na Slovenskem. Specifična problematika teh volitev je terjala tudi poseben prijem z izčrpno predstavitev samega poteka volitev, ki so se sicer glede na dikcijo odloka od 1. marca (na okupiranem območju se volitve izvajajo vzporedno z osvoboditvijo) zaključile šele julija 1945. Prav zanimivo je, da je ta tema, ki je imela tako velik legiti-macijski učinek za poveljno politiko, čakala na obdelavo vse do začetka nove dobe v slovenski zgodovini. Trd oreh za tiste, ki menijo, da so humanistične vede zgolj potrjevale politiko vladajočega režima!

Damijan Guštin

Slovenski upor 1941 - Osvobodilna fronta slovenskega naroda pred pol stoletja.
Zbornik referatov na znanstvenem posvetu v dneh 23. in 24. maja 1991 v Ljubljani, SAZU, Ljubljana 1991, 303 strani.*

Dobila sem prijetno, a težko nalogo, da na kratko predstavim zbornik referatov z znanstvenega posveta, ki so ga skupaj pripravili SAZU, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Inštitut za novejšo zgodovino in Slovenska matica ob 50-letnici začetka druge svetovne vojne v Sloveniji z naslovom Osvobodilna fronta slovenskega naroda pred pol stoletja in ki je bil v dneh od 23. do 24. maja letos. Uredniki so dali zborniku skupen naslov Slovenski upor 1941. Prijetna naloga je zato, ker sem vedno vesela nove zgodovinske publikacije, težka pa, ker lahko govorim le kot zgodovinarica, ki mi je ožje strokovno področje skoraj sto let starejše obdobje slovenske zgodovine. Zato ni pričakovati kompetentnih ocen posameznih tekstov. V enem od časopisnih poročil o posvetu je bilo zapisano da imajo »vsi živi udeleženci do obravnavane snovi izrazito emocionalen odnos«. Res je, pa ne samo udeleženci! Tudi moj je takšen in ga kot otrok staršev – partizanov iz Mislinjske doline in Pohorja drugačnega tudi ne morem imeti. Ob tem pa imam v mislih še dejstvo, da se analize tega, kot pravi profesor Grafenauer, čudnega časa hočeš nočeš zlivajo in prepletajo z današnjim našim življenjem

* Predstavitev zbornika referatov na tiskovni konferenci 20. decembra 1991

v tem političnem trenutku Republike Slovenije. Zato sem vedno bolj prepričana, da bo šele generacija za menoj, generacija naših otrok lahko o tem čudnem času pripovedovala bolj racionalno, čustveno neprizadeto in zato zgodovinopisno bolj prepričljivo, naj gre pri tem za izbor problemov, dokumentov ali interpretacije.

Publikacija, ki jo imamo pred seboj, je izšla v kar rekordno kratkem času sedmih mesecev po samem posvetovanju, kar ni naša običajna odlika, pač zaradi nam vsem znanih težav z roki oddaje tekstov, zatrpanosti tiskarn, pomanjkanja finančnih sredstev. Vprašujem se samo, ali je ta hitrost botrovala tudi nenavadno velikemu številu tiskarskih škratov. Na samem posvetu je bila napovedanih 21 referatov, podanih je bilo 19. Že takrat mi je bilo žal, da sta bila dva prispevka odpovedana. Upala pa sem, da bosta mogoče pripravljena za objavo, če se dobro spominjam, smo se o tem člani pripravljalnega odbora tako tudi dogovorili. Govorim o obljubljenih prispevkih Spomenke Hribar z naslovom Osvobodilna fronta kot forma narodnoosvobodilega gibanja in Jere Vodušek - Starič o liberalcih in Osvobodilni fronti do maja 1942. V zborniku je objavljenih 19 referatov, le s to razliko, da je namesto podanega referata Karla Stuhlpfarrerja Nemčija in Koroška v letu 1941 objavljen referat profesorja Bogdana C. Novaka Osvobodilna fronta v Trstu. Avtor se posveta žal ni mogel udeležiti.

Pri objavi so se uredniki dosledno držali zaporedja, po katerem so bili referati prebrani na samem posvetu, pač zaradi logike posameznih vsebinskih sklopov. Razen treh izjem so referati objavljeni v razširjeni in dopoljeni obliki z znanstvenim aparatom. Trije imajo dodan le podrobnejši seznam virov in literature. Pri tem mi je eden od teh, referat Jožeta Dežmana ostal v spominu kot primer svežega zgodovinopisnega pristopa z zanimivo postavljenimi vprašanji, objavljeni tekst pa se mi zdi le dokaj nedodelano gradivo.

Prireditelji smo želeli čimbolj osvetliti večplastnost obdobja. Zaradi spolitiziranosti te problematike je to bila še posebej težka naloga. Pri tem prihaja še do paradoksa, da vsi kličejo na pomoč zgodovinarje in našo stroko, preredki pa tudi preberejo, kar napišemo. Kljub nekaterim očitkom in razočaranju, da je bila pričakovana bolj poglobljena razčlenitev razlogov za razcep našega naroda med vojno - tako Justin Stanovnik - se ob tveganju, da je sodba pristranska, strinjam z Jankom Prunkom, da je simpozij pokazal, da je zgodovinska stroka v petindvajsetih letih od prvega takšnega posvetovanja »precej napredovala, da je odkrila mnoga nova dejstva, da se je dokopala do mnogih novih povezav med dejstvi in seveda, da je zaznati v njej tudi novega pluralističnega duha časa«.

Po tematiki lahko referate razdelimo v tri skupine. V prvi skupini so prispevki, ki obravnavajo predzgodovino upora. Trije so sintetični pregledi, Boga Grafenauerja o diferenciaciji in grupiranju tokov v slovenskem političnem življenju od sredine 30-tih let do konca 1940 oziroma okupacije, Milice Kacin-Wohinz o političnih razmerah na Primorskem pred napadom na Jugoslavijo in Toneta Ferencarja o položaju slovenskega naroda ob okupaciji. Dva prispevka sta problemska - analizirata delovanje Komunistične partije Slovenije v zadnjem letu pred napadom Nemčije na Jugoslavijo oziroma Sovjetsko zvezo. Mislím, da sta teksta Franceta Filipiča in Bojana Godeša značilen primer trenutnega stanja v slovenskem zgodovinopisju te dobe. Prvi ostaja

zvest dosedanjim interpretacijam, drugi sodi v skupino, ki ji Janko Prunk priznava »radikalizem mladih zgodovinarjev v preinterpretaciji dovčerajšnjih razlag«.

Štirje naslednji prispevki, Milana Ževarta o Osvobodilni fronti in osvobodilnem boju na slovenskem Štajerskem, jugoslovanski Koroški in v Prekmurju v letu 1941, Jožeta Dežmana o Trziču z okolico v letih 1941–1942, Slavice Plahuta o začetku OF na Goriškem ter Bogdana C. Novaka, objavljenem sicer na koncu, o OF v Trstu, prikazujejo začetek upora na regionalnem nivoju. Dva članka sta dobra primera t.i. case study, sta analizi na lokalnih primerih. To sta Ferda Gestrina prikaz sveta pod Krimom v letih 1941–1942 in Lojzeta Peniča o okupaciji in osvobodilnem boju na območju današnje občine Slovenska Bistrica v letih 1941–1942. Vsi ostali članki analizirajo posamezne probleme tega časa. Na kratko: Zdravko Klanjšček je prikazal oboroženi boj v letih 1941–1942, Dušan Biber londonske odmeve v tem času na okupacijo in razkosanje Slovenije, Dušan Nečak delovanje jugoslovanske begunske vlade in problem meja na Slovenskem v letu 1941. Janko Pleterski se je lotil analize problemov součinkovanja narodne in socialne revolucije v nastopu OF in pojavov antikomunizma, Janez Juhant odnosa med Cerkvijo in revolucijo OF. Janko Prunk je prikazal medskupinsko razmerje v OF glede na strategijo in taktiko, Boris Mlakar pa vzroke in oblike nasprotovanja OF v letih 1941–1942. Irena Mrvič je orisala delovanje varnostno obveščevalne službe OF.

Vse dileme so se na tem posvetovanju jasno pokazale v analizah in interpretacijah odnosov, strnjenih v pojmih narodnoosvobodilna vojna, državljanska vojna, revolucija, antikomunizem, upor, kolaboracija. Ne glede na vse specifičnosti slovenskega političnega prostora, ki so bile večkrat poudarjene, se vedno znova vprašujem tole: današnji svet je grajen na temeljih antifašističnega boja, zato je zame osnovno vprašanje zgodovine druge svetovne vojne tudi na slovenskih tleh odnos med narodnoosvobodilnim bojem na eni in kolaboracijo na drugi strani. Pri tem zavestno puščam ob strani nedvomno hude stiske ljudi, o katerih poudarjeno govori Janez Juhant, ki so se morali odločiti, prav tako tudi kočevske in vse druge množične poboje brez sodb po koncu vojne in zanje ne more biti nobenega opravičila. Res je tudi denimo čustveno nabita sintagma »narod obsojen na smrt«, vendar ob branju Ferenčevega ali Peničevega teksta težko najdemo boljšega, bolj ustreznega. Prunk parafrazira Rankejevo tezo, da si vsaka generacija piše zgodovino na novo, ko govori o že omenjenem radikalizmu mladih zgodovinarjev in njihovih reinterpretacijah. Vendar, ali ni to gledanje v tem konkretnem primeru malo poenostavljeno? Ali gre res samo za recimo generacijsko pogojene različne interpretacije? Kako bi potem lahko razumeli različnost sodb, ki jih najdemo na primer v referatih Ževarta, Gestrina, Peniča na eni strani in Klanjščka na drugi? Ali ne gre v tem primeru za različne metode zgodovinskih analiz? Mogoče se na primerih lokalnih študij bolj jasno pokažejo mehanizmi odločanja, vzorci izbire? Ob vseh teh vprašanjih pa je zame kot zgodovinarja bistveno opozorilo profesorja Grafenauerja, ki ga je izrekel v uvodnih besedah kot predsednik prireditvenega odbora: »Seveda pa ob tem v imenu celotne slovenske zgodovine ne moremo tudi danes v smislu nakaterih novih sodb bodisi posameznikov, bodisi političnih tokov stvari preprosto obrniti in molčati o tistih smereh, ki so v najbližji preteklosti doživele zasluž-

ni zgodovinski zlom. Če bi se uklonili takšnim zahtevam po retrogradnem uveljavljanju stališč zgodovinskega zloma boljševiškega sistema za presojo življenja v 30-ih letih našega stoletja, bi seveda zagrešili preprost falzifikat našega tedanjega življenja». Osebo sem za načelo historicizma, torej za presojo času po takratnih in ne današnjih merilih. Avtorji zbornika tega načela niso kršili.

Jasna Fischer

Mihajlo Ogrizović, *Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB*, Biblioteka monografije, NIRO »Radničke novine« Zagreb 1988, 492 str.

Idejno-politično izobraževanje, v našem primeru marksistično-leninistično, sodi med t.i. notranje-partijske naloge, katerim so vse komunistične partije namenjale v skladu z objektivnimi možnostnimi razmeroma visoko stopnjo pozornosti in sledile znani Stalinovi maksimi – »kadri rešujejo vse«.

Vprašanja tovrstnega izobraževanja v okviru KPJ za čas med obema svetovnima vojnama ter okupacije 1941–1945 so v historiografiji zelo skopo in parcialno proučena (z delno izjemo Krste Popivode: Marksističko obrazovanje partijskih kadrova), zato pričujoča monografija dr. Ogrizovića dobrodošlo zapolnjuje omenjeno vrzel.

Težišče monografije predstavlja rekonstrukcija organiziranja in razvoja partijskega izobraževanja na Hrvaškem v času NOB, torej v KPH, vendar avtor podaja v uvodnem delu obširnejši pregled marksističnega izobraževanja v jugoslovanskem prostoru – od prvih začetkov v okviru delavskega gibanja v prejšnjem stoletju, preko obdobja legalnega delovanja KPJ, do partijske ilegale. Pri slednji izpostavi predvsem fenomen t.i. »rdečih univerz«, šolanje partijskih kadrov v Sovjetski zvezi in prizadevanja vodstva KPJ v smeri intenzivnejšega izobraževanja nekako od leta 1937 dalje, še posebej pa od 1940, ko prične z delom partijska šola pri CK KPJ. Dalje predstavi v letu 1942 obnovljene partijske tečaje pri CK KPJ, v nekaterih enotah NOV in POJ ter zelo nepopolno in skopo stanje na tem področju v Bosni in Hercegovini, Sloveniji, Makedoniji, Črni gori, Srbiji in Vojvodini v vojnem obdobju.

Nato avtor izredno minuciozno pristopa k predstavitvi problematike partijskega izobraževanja na Hrvaškem, pri čemer se omejuje na organizirane oblike izobraževanja, katerega so izvajali v okviru partijskih tečajev, organiziranih od strani partijskih forumov (oziroma njihovih agitpropov) različnih instanc – od CK KPH, pokrajinskih oziroma oblastnih, okrožnih, mestnih do kotarskih komitejev. Nemogoče pa je bilo seveda ovrednotiti prizadevanja, ki so izvirala iz iniciative posameznikov ali iz načrtnega študija v osnovnih partijskih organizacijah, ki je postajal s procesom hitre številčne krepitve KPH zlasti od leta 1944 dalje tudi vse bolj razširjen in hkrati obvezen. Enako je avtor zaradi obsežnosti tvarine zavestno eliminiral problematiko tečajev v hrvaških partizanskih enotah, katero na kraju študije predstavi samo vzorčno-illustrativno, ko istočasno opozori tudi na izobraževalno delo komunistov v kaznilnici in taborišču v Lepoglavi ter Kerestincu in na ustanovitev šole CK KPJ »Đuro Đaković« v Beogradu konec leta 1944.